

Trots de invändningar som jag nu har anfört vill jag understryka att Bäckström med *Allt kan bli aktiverat och skapande liv* har gjort en mycket viktig insats för forskningen om Öyvind Fahlström – inte minst på det arkivhistoriska området. Genomgången av Fahlströms kulturjournalistiska och programmatiska texter fördjupar kännedomen om hans estetiska utveckling och introducerar dessutom nytt högintressant material. Den närmare tio sidor långa bibliografi som återfinns i källförteckningen kommer tveklöst att bli en ovärderlig resurs för alla kommande studier om Fahlström. Bäckström påpekar att det hade varit önskvärt om detta material också gavs ut och tillgängliggjordes, och på denna punkt kan jag bara instämma.

Peter Henning

Arne Melberg, *Lyrakens historia i 24 kapitel*,

Lund: Studentlitteratur, 2022, 386 s.

<https://doi.org/10.54797/tfl.v53i2-3.23665>

Lyrakens historia handlar i hög grad om sammanställningar av motsägelser, antiteser, paradoxer och samtidigheter. Om att vara både här och där, både i det stora och i det lilla, röra sig både uppåt och nedåt, vara både avgränsad enhet och del av helhet, både form och innehåll, både historia och framtid. Etcetera.

Om detta vittnar Arne Melbergs bok *Lyrakens historia i 24 kapitel*, utgiven på Studentlitteratur 2022. De 24 kapitlen kretsar kring lika många lyriska författarskap, tolv hämtade från västerländsk tradition (från Sapfo till Anne Carson) och tolv från en inhemsk svensk dito (från Ingierd Gunnarsdotter till Ann Jäderlund). Utöver dessa kapitel innehåller boken också sex kortare appendix, där några ”stickspår” hastigt utvecklas och avvecklas. Eftersom boken förutom dessa kapitel enkom består av en fyrsidig inledning, och helt saknar syntetiserande eller utblickande avslutning, bygger dess upplägg i hög grad på en i det närmaste okommenterad juxtapositionering av lärda – men formatmässigt korta – genomgångar av 24 författarskap, och skarp-sinniga läsningar av valda delar av de aktuella poeternas produktion. Kapitlen förväntas kunna stå på egna ben, och läsaren förväntas i hög grad själv skapa de samband som finns dem emellan.

Denna mimetiska ansats är på många vis givande – inte minst då den får läsaren att *i bästa fall* känna sig både smart och medskapande. Och Melberg anstränger sig i de respektive kapitlen på ett föredömligt sätt för att ge relevanta kontexter, såväl historiskt som idémässigt. På så vis ger han goda förutsättningar för att ”bästa fall”, i formuleringen ovan, ska kunna vara ”de flesta fall”. Det är svårt att tänka sig en mer generös ciceron genom lyrikhistorien – i så motto att framställningen präglas av stor språklig generositet utan att göra avkall på klarhet och stringens. De läsningar som görs, ibland med stor hjälp av tidigare forskning, ibland något mer dristigt och självvårdigt (i positiv bemärkelse), är föredömliga gällande såväl pedagogik som precision. Stilisten Melberg, som vi inte minst känner igen från diverse ”vändningar” under de senaste decennierna, är oerhört skicklig och imponerar stort med sin kombination av substantiell klassisk bildning, flyhänt språklig behandling och en genuin vilja att bli förstådd. Bitvis är det en ren njutning att läsa denna bok – kapitlen om Horatius, Wordsworth, Dickinson, Rilke, Stiernhielm, Tegnér och Fröding innebär en sällsynt kombination av skärpa och lätthet som gör läsningen i det närmaste förförisk.

Det blir också tydligt när man läser Melbergs återgivning att vissa fenomen återkommer genom lyrikens historia. Det handlar framför allt om spänningen mellan form och innehåll (som ser olika ut i olika tider och sammanhang, men ständigt är närvarande), mellan sammanhang och specificitet, mellan evighet och förgänglighet, mellan öppenhet och slutenhet. Boken igenom upprätthålls dessa par, eller poler, just som spänningsfält. Det är frestande att tala om det som en kamp eller ett spel men ett sådant språkbruk skulle missa en del av dynamiken – eftersom det rör sig om ett inlemmande *både...och...*, en grundläggande samtidighet som lyrikens språk och former både tillåter och ständigt förhåller sig till. Dessa aspekter av det lyriska återfinns med stor tydlighet i genomgångarna av såväl Sapfo som de medeltida balladerna (som diskuteras under Ingierd Gunnarsdotters namn), och är precis lika levande i kapitlen om Carson och Jäderlund.

Ett av skälen till att dessa spänningar hålls levande i boken är det faktum att Melberg i varje kapitel bemödar sig med att ligga nära själva lyriken, och genomföra noggranna läsningar som konsekvent placerar dess formella särart i centrum. Klanger och upprepningar,

meter och rytm tillåts vara starkt meningsproducerande parametrar i varje läsning som återges i boken. Det är inte minst i denna gestik som boken överskrider sin juxtapositionerande struktur, och blir det som dess titel utlovar: en *lyrikens* historia i 24 kapitel. Genom Melbergs analyser av Sapphos fragment uppmärksammas så epifanins betydelse för lyriken; läsningarna av Horatius dikter ger läsaren fundamentala kunskaper om epistelns och odets grundmodi; med Petrarca läggs folkspråket, canzonan och sonetten till; hos John Donne blir bildspråkets vikt tydlig; med Hölderlin ges emfas till relationer och skillnader mellan det hymniska och det elegiska uttrycket; med de medeltida balladerna kommer allitterationer och accenter in i diskussionen. Och så fortsätter det. Varje kapitel lägger nya, för lyriken centrala, grepp och fenomen till de sedan tidigare anförda, och många av de senare sätts i nya historiska sammanhang. Samtliga dessa nya drag exemplifieras också, som sagt, föredömligt i läsningar som är lika uppmärksamma i relation till dikternas tematik som till deras metrisk förutsättningar och landvinningar – och som även lyfter hur dessa två aspekter, innehåll och form, hänger samman, hur spänningen dem emellan yttrar sig i relation till de för varje författarskap specifika historiska och biografiska kontexterna. För varje kapitel läggs på så vis ett nytt lager av lyrikhistoriens centrala parametrar till, och kan plockas upp och speglas i de därpå följande, som exempelvis när kapitlen om Dickinson, Eliot och Tranströmer tar vid och bygger på de tidigare diskussionerna om John Donnes metaforik, eller när en stark genealogisk relation skapas mellan Hölderlins, Celans och Carsons respektive poetiker.

Bokens första del, den som beskriver en internationell, västerländsk historia, slår betydligt fler broar av detta slag, och innehåller fler syntetiseringar mellan de olika kapitlen. Huruvida detta är ett medvetet pedagogiskt grepp från Melbergs sida vågar jag inte säga med säkerhet. Det fungerar dock utmärkt, genom att den bredare internationella historieskrivningen lägger ett slags grund på vilken den smalare svenska kan vila under bokens andra hälft.

Att Arne Melberg är helt rätt person för att skriva just denna bok är också uppenbart – han briljerar i denna typ av författarskapsorienterad historieskrivning. Den mer brännande frågan är dock vad detta slags historieskrivning har för plats i dagens litteraturvetenskap? Det finns delar i bokens gestik som minner om Atterboms författarporträtt

i *Svenska siare och skalder* (1841), vilket får boken att framstå som något främmande i en alltmer kanonkritiskt och teoretiskt intresserad litteraturvetenskap. Måhända är detta en trend, men den befinner sig i så fall i ett mycket tidigt skede. Litteraturhistorieskrivningen, och litteraturvetenskapen generellt, har sedan decennier rört sig bort från det författarskapsorienterade och kanoniserande, och det av goda skäl – inte minst sådana som har med representativitet att göra.

Det faktum att Melbergs båda historiska genomgångar (den västerländska och den svenska) såväl inleds som avslutas med kapitel om kvinnliga poeter följer i viss mån det faktum att endast fyra av övriga 20 kapitel behandlar kvinnliga poeter. Det går alltså två manliga poeter (16) på varje kvinnlig (8) i den lyrikens historia Melberg erbjuder – vilket demonstrerar ett av de goda skälen till att denna typ av historieskrivning inte är särskilt vanligt förekommande i dagens litteraturvetenskap. När Melberg karakteriserar Frödings ”Säf, säf susa” och dess kvinnliga protagonist lyfter han skarpsynt fram ett formellt drag däri: ”[s]å kan man undra om inte Fröding med denna suggestiva komposition rentav ville illustrera och så att säga verkställa konflikten: inledning och avslutning stänger inne, mellanstroforna gör utbrytningar, flyktförsök” (298). När fyra av bokens åtta genomgångar av kvinnliga författarskap får inleda och avsluta de historiska genomgångarna skapas onekligen en illusion som ”stänger inne” det faktum att boken i huvudsak handlar om manliga poeter vars författarskap bygger på andra manliga poeters.

Kanske är detta en plump och enkel poäng, men bokens komposition får mig likväl att undra över dess syfte och tillämpbarhet. Kapitlen är var för sig föredömligt korta, och kan vart och ett fylla givna funktioner på diverse litteraturvetenskapliga kurser. Varje kapitel kan rentav kopieras och distribueras inom ramen för rådande upphovsrättsliga avtal, vilket är en händelse som onekligen ser ut som en tanke. Men boken som helhet: vem kan idag tänkas vilja hänvisa sina studenter till en bok som säger sig beskriva lyrikens historia, och gör det med hjälp av ett slags ”regenternas historia”, där hela två tredjedelar av dessa regenter är ”kungar”, och *samtliga* är precis lika västerländska som de är knallvita? Då spelar det ingen egentlig roll att resonemangen i kapitlen om exempelvis Sapfo, Lenngren och Jäderlund (och två appendix om Julia Nyberg (Euphrosyne) och Elsa Grave) innehåller

metaresonemang om denna typ av problematik. I synnerhet inte med tanke på att det alltså är just i kapitlen om kvinnliga poeter som dessa resonemang förekommer, inte i kapitlen om Donne, Rilke eller Ekelöf.

Det är så klart lätt att sitta i recensentstolen och kvantifiera, och därefter efterlysa både den ena och den andra poeten. Det vill jag dock försöka undvika. Hellre då problematisera just formen som Melberg valt för sin lyriska historieskrivning, de 24 författarskapscentrerade, och performativt kanoniserande, kapitlen. Jag har tidigare lyft fram flera av förtjänsterna med detta tillvägagångssätt. Men precis som lyrikhistorien visar bär förtjänster oundvikligen med sig grundläggande motsättningar och problem. Valet av den litteraturhistoriskt personcentrerade framställningsformen gör kvantifiering möjlig, det gör också att olika typer av normkritiska diskussioner hänskjuts till de kapitel som behandlar avvikelser från dessa normer, i detta fall de som utgår ifrån kvinnliga poeter. Och lika oundvikligt ger detta förfarande övriga kapitel större utrymme i relation till de där behandlade poeternas särart, storhet och valfrändskaper – det vill säga kanonisering.

På detta vis reproduceras litteraturhistoriska fenomen som påminner väldigt mycket om de Annelie Bränström-Öhman så tydligt pekade ut i sin avhandling *Kärlekens ödeland. Rut Hillarp och kvinnornas fyrtiotalmodernism* från 1998, i relation till historieskrivningen om det svenska 1940-talets lyrik. Där etablerades snabbt en ”snävare ram”, en ram inom vilken just de kvinnliga poeterna som av en händelse inte rymdes. Ju mer ramen snävas in, desto tydligare blir det vilka normer som präglar historieskrivarnas urvalskriterier. Arne Melbergs bok om lyrikens historia frammanar och beskriver tyvärr just en sådan snäv ram, stick i stäv med den samtida litteraturvetenskapens vidgande strävanden i övrigt. Det sker dessutom utan att ta tillfället i akt att kommentera detta i ett förord eller problematiserande inspel. Effekten av detta är tydligt performativ: lyrikens snäva (24 författarskap) historia består av en uteslutande västerländsk, och i hög grad manlig, poetisk tradition. Ur en sådan tradition kan med stor fördel ett välsmakande russin plockas per kurs – och, som sagt, utan att bryta mot upphovsrättsliga avtal. Men utöver denna typ av användning har jag svårt att se hur boken ska kunna komma till nytta i litteraturvetenskapliga sammanhang.

Johan Alfredsson